

Oponentský posudek diplomové práce Pavly Novotné *Jak se vytváří pospolitost? „Lidé si pomáhají od nepaměti“*

Pavla Novotná předložila práci mezioborovou, propojující vzájemně psychosociální krizovou spolupráci s filosofií a sociologií. Těžištěm práce je ovšem systematický výklad klíčové myšlenky P. A. Kropotkina o vzájemné pomoci (mutual aid). Sama autorka chápe svou práci jako „teoreticky zaměřenou“ (str. 9) a tento záměr dostatečně naplnila.

Práce vychází z autorčiny vlastní zkušenosti s fungujícími sousedskými a mezilidskými vztahy ve Švýcarsku. Naprosto legitimně se ptá, jak se vytváří takováto „vzájemnost“, „spolužití rozmanitých lidí a skupin ve společném světě“ (str. 13). Je jistě zajímavé porovnat standardně fungující místní komunitu švýcarského typu s kropotkinovským ideálem „pospolitosti“, který má být teprve naplněn. Stěží bychom našli póly více protikladné. P. Novotná však dokázala obrátit pozornost na to podstatné v jakékoli fungující komunitě i v anarchistickém, revolučním programu: tvorbu pospolitosti.

Převažující část práce tvoří několikavrstevný výklad nevelkého, leč obsahově bohatého eseje P. A. Kropotkina *Mutual aid. A Factor of Evolution* (1910). Autorka si dobře povšimla, že český překladatel Alois Adalbert Hoch často překládá „mutual aid“ jako „pospolitost“. Tuto překladatelskou inovaci pokládá za hlavní „přínos překladu“, který tak velmi výstižně poukazuje na vzájemnou pomoc jako podstatu pospolitosti. Samo slovo „pospolitost“ a jemu více či méně odpovídající synonymní výrazy (společenství, komunita) jsou užívána s jistou volností. Proto se práce nejprve správně zaměřuje na vymezení pojmů a hned od počátku se snaží pospolitost chápat jako společenství založené na vzájemné pomoci (str. 26nn). Přestože autorka, jak se zdá, neprošla filologickou přípravou, již se běžně dostává studentům teologického oboru, jsou její analýzy poučené, správně si všímá etymologie výrazů a jejich (zpravidla) latinských kořenů.

Jako klíč k výkladu Kropotkinovy koncepce vzájemné pomoci si autorka po konzultaci s vedoucí práce zvolila „dvojí souřadnice pomoci“: (1) „čin – faktor evoluce“ a (2) „instinkt – etika“ (str. 43). Sama by ještě ráda doplnila „souřadnici“ třetí: „procesy pomáhání – struktury“, což by bylo jistě zajímavé a přínosné (str. 76–77). Škoda že to omezený prostor diplomové práce neumožnil provést v žádoucím rozsahu.

(1) P. Novotná správně vidí souvislosti Kropotkinovy vzájemné pomoci s evoluční teorií a její koncepcí boje o existenci. S pomocí myšlenek Riccarda Nicolosiho zbavuje Darwinovo učení původního napětí vůči Kropotkinovi: „Co Darwin nazval ‚sociálním instinktem‘ ... , to Kropotkin předefinoval na ‚vzájemnou pomoc‘.“ (str. 45).

(2) Ještě zajímavější je sledovat zrod mravních citů z původně čistě biologických instinktů. Z Kropotkinovy *Anarchistické etiky* P. Novotná doložila jakési tři stupně zrodu etiky: instinkt pospolitosti (tj. vzájemné pomoci), pojem spravedlnosti [!] a konečně schopnost sebezapření, sebeoběti, altruismu (= mravní cit).

Značnou pozornost věnuje P. Novotná též jisté podobnosti Kropotkinovy „pospolitosti“ a Tönniesovy „Gemeinschaft“. Třebaže vychází ponejvíce jen ze sekundární (až terciární – tj. slovníkové) literatury, neunikl jí důležitý Tönniesův rozdíl mezi organickým a nereflektovatelným *Wesenville* a arbitrárním, „vymyšleným“ *Kürwille* (str. 68). Je si také vědoma původní podoby tohoto slova – *Willkür*, tj. libovůle i zlovůle. Myslím, že ještě v době Tönniesově však dožíval původní význam: svoboda. Svévole je jakousi obrácenou stranou svobody, kterou čas od času musíme snášet, odstraníme-li (nebo jen oslabíme) mocenskou autoritu. V této

souvislosti je dobré připomenout, že Kropotkin o svobodě výslovně nemluví. Má totiž za to, že bude-li člověk zbaven jha státní moci, bude zcela samozřejmě svoboden.

Za nejzajímavější část práce považuji závěrečnou, ne již plně kropotkinovskou, úvahu o vertikální a horizontální pomoci. Zatímco první rozděluje lidi na poskytovatele pomoci a její příjemce, subjekt a objekt pomoci, „psychosociální krizová spolupráce souzní s Kropotkinovými východisky ... a klade důraz na ... vzájemnou pomoc založenou na rovnosti“ (str. 79). V této souvislosti je pozoruhodná zmínka o *Postkapitalistické společnosti* Petera Druckera, jakož i výstižná charakteristika „české situace“ jako kombinace slabé občanské společnosti [tj. pospolitosti] a silného sociálního státu (str. 86).

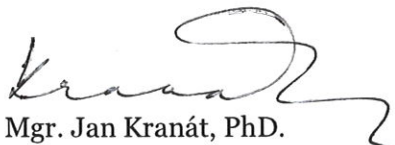
Práce P. Novotné je pozoruhodná zejména tím, kolik zajímavých a prakticky uplatnitelných myšlenek získala z poměrně stručného Kropotkinova textu. Po obsahové i formální stránce lze práci hodnotit jako zdařilou. Jedinou formální výtka mám ke tvaru Kropotkinova „otčestva“, tj. jména po otci, které zní „Alexejevič“, nikoli „Aleksojovič“, jak P. Novotná několikrát uvádí. Práci navrhuji ohodnotit klasifikačním stupněm

výtečně (A).

Čtenář této práce si nicméně k celému konceptu může položit řadu otázek. Zde jsou alespoň dvě z nich:

1. Kropotkinův hluboký zájem o přírodní vědy vede k tomu, že vzájemnou pomoc chápe jako „přírodní zákon“, „přirozený sklon člověka“, že zrod etiky vidí jako souvislé pokračování přírodní evoluce. P. Novotná, jak se zdá, s tímto názorem souzní (str. 79), přitom však vidí důležitost „struktur a prostředků pomáhání“, které už přece nejsou zcela přírodní či přirozené, ba naopak jsou výsledkem reflexe a umělým výtvořem („přirozený sklon člověka musí být pěstován skrze mravy a zvyky“, str. 76 apod.). Není v tom rozpor a nežádá si Kropotkinův biologismus přece jen jisté korekce?
2. Iain McKay mluví o „nejpodivnější výtce vůči Kropotkinovi, že opominul boj mezi jedinci téhož druhu“ (str. 42). Nelze se však této podivné výtce ubránit: nestojí „evoluce“ přece jen na vítězství šikovnějšího, schopnějšího a inteligentnějšího? Nemají pohodové Švýcarsko nebo Druckerova „nová centra smysluplného občanství“ za sebou především fungující trh? Není potřeba princip solidarity a princip konkurence pečlivě vyvažovat i v nekonkurenčním prostředí (státní správa, akademické instituce apod.)?

Praha 10. září 2021

Mgr. Jan Kranát, PhD.
oponent